

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นการจัดการกระจายเสียงของวิทยุท้องถิ่น ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองตอบความต้องการที่แท้จริงของชุมชนเป้าหมาย โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีบทบาทในการบริหารและมีส่วนร่วมในการจัดรายการอย่างกว้างขวางขณะนี้ได้มีการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก และมีการรวมตัวกันขึ้นเป็นสมาคมนักวิทยุกระจายเสียงชุมชนของโลก โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองควีเบก ประเทศแคนาดา แต่รูปแบบและวิธีดำเนินการนั้นจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปแต่ละประเทศ โดยยังไม่มีรูปแบบที่เป็นสากล

การวิจัยครั้งนี้จึงมีจุดมุ่งหมายหลัก 3 ประการ คือ

1. ศึกษาความเป็นไปได้และรูปแบบของการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับผู้ฟังในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี

2. ศึกษาถึงผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชน ต่อการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม การรับสื่อและความพึงพอใจในการรับสารของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย

3. ศึกษาแนวทางในการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนในลักษณะสื่อเพื่อการพัฒนา

ในการศึกษาวิจัยได้ทำการทดลองจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้น ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรี ระบบ เอฟ.เอ็ม. ความถี่ 90.25 เมกะเฮิรตซ์ ออกอากาศตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พุทธศักราช 2533 - วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2534 โดยผลิตรายการออกอากาศวันละประมาณ 55 นาที ระหว่างเวลา 11.30 - 12.30 น. คณะกรรมการที่ดำเนินการเป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ทดลองซึ่งเป็นชุมชนชนบทในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี อยู่ห่างจากสถานีในรัศมีโดยรอบระหว่าง 6 - 10 กิโลเมตร ผลการศึกษานอกจากจะได้จากการทดลองและการสังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิทยุกระจายเสียงชุมชนแล้ว ยังใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง จำนวน 196 ราย จากกลุ่มทดลอง เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมการรับสื่อและความพึงพอใจในการรับสารอีกด้วย

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 : ความเป็นไปได้และรูปแบบของการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี

ผลการวิจัยในครั้งนี้ได้ยืนยันอย่างชัดเจนถึงความเป็นไปได้ในการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี กล่าวคือ

1. ด้านนโยบาย วิทยุกระจายเสียงชุมชนมีความสอดคล้องกับนโยบายทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นในด้านการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ วิทยุกระจายเสียงชุมชนสามารถใช้เป็นศูนย์กลางข่าวสารท้องถิ่นของชุมชน เพราะเป็นรูปแบบที่เน้นการดำเนินการให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น

2. ด้านสถานี ในการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะใช้ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของ การกระจายเสียงปกติ มิใช่เป็นการใช้เวลาทั้งหมดของสถานี โดยปกติสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรี ได้จัดสรรเวลาให้หน่วยงานในท้องถิ่นจัดรายการ ออกอากาศหลายหน่วยงาน ได้แก่สำนักงานเกษตรจังหวัด ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี หรือกองกำกับการตรวจจังหวัจจันทบุรี เป็นต้น วิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดขึ้น จึงถือเป็นรายการหนึ่งของสถานีที่มีรูปแบบการดำเนินการที่แตกต่างออกไปเท่านั้น การที่รายการได้รับความนิยมจะมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สถานีให้การสนับสนุนรายการเพิ่มขึ้นเพราะถือเป็นความสำเร็จในการปฏิบัติงานอย่างหนึ่ง วิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดขึ้นโดยใช้ชื่อว่ารายการสร้างสรรค์จันทบุรี เมื่อนั้นระยะเวลาของการทดลองได้เป็นที่ยอมรับของสถานีอย่างดียิ่ง โดยสถานีได้ดำเนินการต่อในหลักการเดียวกันและขยายพื้นที่ชุมชนเป้าหมายเป็นทั้งจังหวัด

3. คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้กำหนดรูปแบบและการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงชุมชน ในการปฏิบัติงานในระยะแรกจะมีปัญหา ด้านความเข้าใจในหลักและวิธีการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงชุมชน เพราะไม่มีประสบการณ์มาก่อน ในระยะต่อไปจะเริ่มมีปัญหาความขัดแย้งกับวิธีการดำเนินชีวิตเพราะเป็นงานที่สร้างภาระให้โดยไม่มีค่าตอบแทน ในการดำเนินการระยะแรกจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาที่มีความรู้ ความสามารถ ทั้งในส่วนของการจัดและบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน จะต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการให้ชัดเจน รวมทั้งมีวาระการปรับเปลี่ยนที่เหมาะสม ในการทดลองครั้งนี้แสดงถึงความเป็นไปได้ของการดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นภาระในช่วงของการทดลองแล้ว ได้มีการปรับปรุงแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้น โดยกรรมการชุดเดิมจะเป็นผู้สรรหาและเสนอแนะผู้ที่เหมาะสม ให้ที่ประชุมพิจารณา

4. แหล่งข้อมูลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น ในการทดลองครั้งนี้ แม้จะเน้นพื้นที่บริการในชุมชนรัศมี 6 - 10 กิโลเมตรก็ตาม พบว่ามีแหล่งข้อมูลที่จะนำมาผลิตรายการเผยแพร่ หรือให้ข้อมูลข่าวสารแก่ชุมชนเป้าหมายได้อย่างเพียงพอ บางหน่วยงานอาจจะมีปัญหาบ้างในการให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ชาวบ้านสนใจแต่ก็สามารถหาข้อมูลจากแหล่งอื่น

มาขอใช้ได้ ความร่วมมือจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีลักษณะเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ เพราะมีความคุ้นเคยและมีโอกาสใช้รายการเป็นสื่อส่งข่าวสารถึงชาวบ้าน นอกจากนั้นแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ยังมีบทบาทสำคัญในการประชาสัมพันธ์รายการให้ชาวบ้านรับฟังอีกส่วนหนึ่งด้วย

ปัญหาที่เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ พบว่าแหล่งข้อมูลบางแหล่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนราชการบางแห่งจะไม่ยอมให้ข้อมูล เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นการผิดระเบียบและแหล่งข้อมูลบางแห่งใช้เวลาในการเตรียมการมาก ทำให้ได้ข้อมูลล่าช้า นอกจากนั้นการเปิดเผยข้อเท็จจริงบางอย่างอาจจะสร้างความรู้สึกที่ขัดแย้งกับหน่วยงานที่รับผิดชอบขึ้นได้ จึงจำเป็นที่รายการต้องให้ความสำคัญในการเสนอข้อมูลจากสองด้านโดยไม่ลำเอียง

5. ทางด้านผู้ฟัง ส่วนใหญ่จะเห็นด้วยกับหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชนคือ มีถึงร้อยละ 28.6 ที่เห็นด้วย และร้อยละ 60.2 ที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจการวิจัยแล้ว ผู้ฟังรายการร้อยละ 95.4 เห็นควรให้จัดรายการต่อไป จึงเห็นได้ชัดว่าผู้ฟังมีความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน ดังรายละเอียดในตารางที่ 27 และตารางที่ 29 นอกจากนั้นจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลอง มีผลอย่างชัดเจนว่าผู้ฟังให้ความนิยมฟังรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนมากกว่ารายการเดิมที่จัดในช่วงเวลาเดียวกันและมีความพึงพอใจในการรับฟังเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งได้สรุปผลไว้ในตอนที่ 2 ของการสรุปผลการวิจัยนี้

จากเหตุผลดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า การจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี จึงมีความเป็นไปได้และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี ได้จัดรายการต่อมาโดยใช้รูปแบบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้เป็นหลักในการดำเนินงาน

สำหรับรูปแบบของการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนในการทดลองครั้งนี้ พบว่ามีลักษณะดังนี้

1. ดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน ที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่งตั้งขึ้น กรรมการดังกล่าวมีจำนวน 11 คน เป็นกรรมการที่ปรึกษา 2 คน ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านวิชาการและด้านการดำเนินงาน และเป็นกรรมการบริหาร 9 คน ลักษณะของคณะกรรมการมีดังนี้

1.1 เป็นกรรมการอาสาสมัคร ไม่มีรายได้หรือผลประโยชน์อื่นใด

1.2 เป็นผู้ที่มีความสนใจในหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชนและเสียสละมาร่วมเป็นคณะกรรมการเพื่อการทดลองครั้งนี้

1.3 กรรมการเกือบทั้งหมดเป็นผู้นำชุมชน คือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยมีอาสาสมัคร 1 คน และผู้วิจัยทำหน้าที่กรรมการและเลขานุการ

2. บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน พบว่าสามารถแสดงบทบาทได้ดีในหน้าที่ต่อไปนี้

2.1 กำหนดบทบาทหน้าที่และขอบข่ายการทำงานของคณะกรรมการ

2.2 กำหนดเวลาออกอากาศและความยาวของรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน

2.3 กำหนดรูปแบบ เนื้อหา วิธีการนำเสนอ และผู้ดำเนินรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน

2.4 เป็นสื่อกลางระหว่างชุมชนกับสถานีโดยเป็นผู้สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ขณะเดียวกันก็จะสดับตรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน สำนวความนิยม รวมทั้งอุปสรรคปัญหาในการรับฟังวิทยุกระจายเสียงชุมชนเพื่อเสนอให้คณะกรรมการทราบ

2.5 สนับสนุนการจัดรายการทั้งในด้านการประสานแหล่งข้อมูล การจัดส่งข่าวสารเผยแพร่ การจัดทำไตเติ้ลรายการหรือสนับสนุนข้อมูลรายการอื่น ๆ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์รายการ

2.6 ประสานความต้องการของท้องถิ่นกับสถานีในการผลิตรายการ รวมทั้งความร่วมมือในการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์อื่น ๆ ตามที่ชุมชนต้องการให้สถานีสนับสนุน

3. การดำเนินงาน พบว่าสามารถดำเนินการได้ดีใน 2 ลักษณะ คือ

3.1 การประชุมร่วมกันโดยใช้มติที่ประชุมในการตัดสินใจปัญหาและการดำเนินงานของคณะกรรมการในส่วนที่เป็นนโยบาย หลักการ หรือกรอบในการดำเนินการ

3.2 การประสานงานโดยตรงกับกรรมการและเลขานุการ ในส่วนของการปฏิบัติหรือรายละเอียดซึ่งเป็นไปได้ทั้งในส่วนที่กรรมการเป็นฝ่ายติดต่อหรือเลขานุการติดต่อประสานงานกับกรรมการในพื้นที่โดยตรง

คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนได้ประชุมครั้งที่ 6/2534 เมื่อวันที่ 18 มกราคม พุทธศักราช 2534 และสรุปเป็นมติให้ดำเนินการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนต่อไป เพราะมีความเห็นว่าเป็นรายการที่มีประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริงและเป็นที่ยอมรับของผู้ฟังมากขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนี้ในการประชุมดังกล่าว ที่ประชุมได้เสนอให้มีการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน ดังนี้

ด้านกรรมการ ให้มีกรรมการแยกเป็น 2 ชุด คือคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการที่ปรึกษา โดยให้เพิ่มคณะกรรมการบริหารขึ้นเป็น 15 คน ส่วนคณะกรรมการที่ปรึกษาให้ตั้งจากผู้นำชุมชนและนักวิชาการตามความเหมาะสม

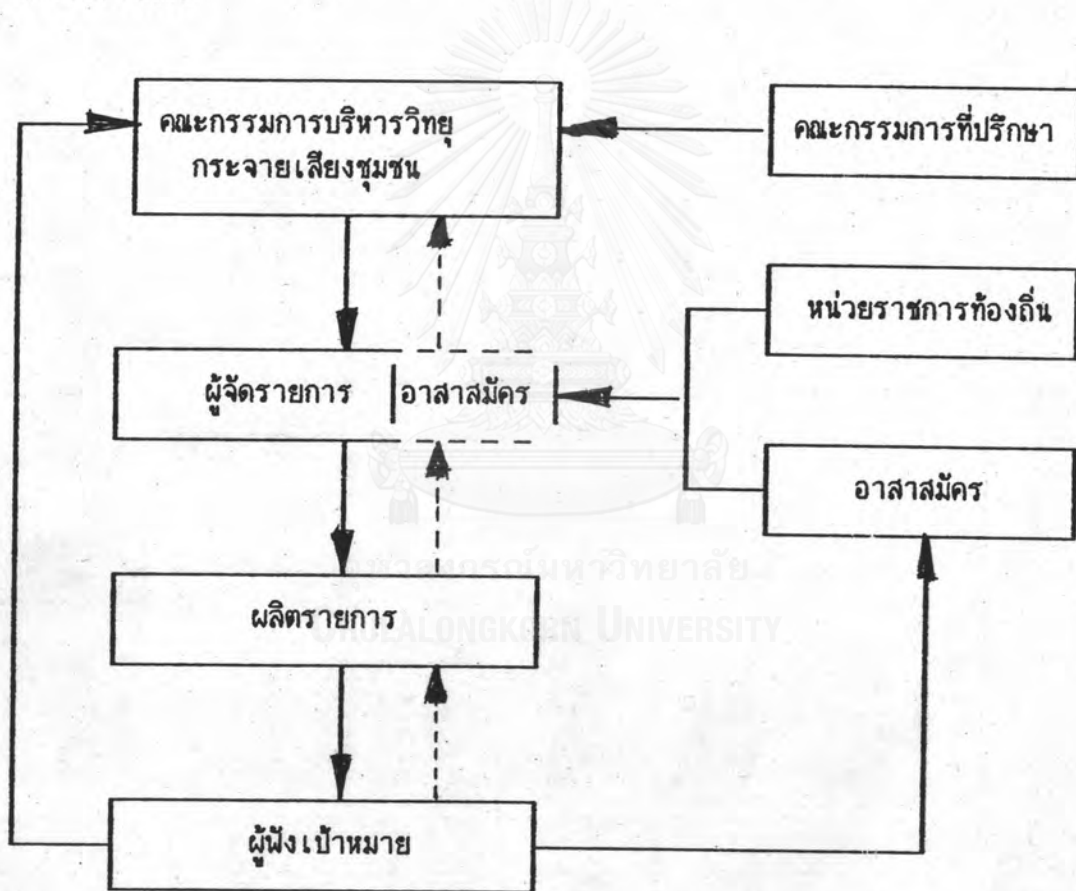
ด้านอาสาสมัคร ให้มีอาสาสมัครเพื่อส่งข่าวสาร ข้อมูล หรือติดต่อประสานงาน กับผู้จัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนโดยตรง

ด้านพื้นที่เป้าหมาย ให้ขยายพื้นที่เป้าหมายของวิทยุกระจายเสียงชุมชนให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดจันทบุรี

ด้านแหล่งข้อมูลรายการ ให้มีแหล่งข้อมูลจากหน่วยราชการท้องถิ่นมาเสริมเท่าที่จำเป็น

ทั้งนี้ได้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนชุดใหม่เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พุทธศักราช 2534 และที่ประชุมได้เลือกนายจรูญ บุญยิ่ง เป็นประธานเช่นเดิม เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า การดำเนินการประสบผลสำเร็จ และได้กำหนดวาระของคณะกรรมการไว้ 1 ปี

โครงสร้างการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงชุมชน หลังจากการทดลองพบว่ามีโครงสร้างดังนี้

แผนผัง : แสดงโครงสร้างการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงชุมชน

- ▶ หมายถึงสายงานปกติ
- - - - -▶ หมายถึงการสนับสนุนพิเศษ

ตอนที่ 2 : ผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมการรับสื่อและความพึงพอใจในการรับสารของกลุ่มผู้ฟัง เป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า เมื่อดำเนินการทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นเวลา 2 เดือนแล้ว จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายดังนี้

1. ผู้ฟังจะนิยมฟังรายการวิทยุในช่วงเวลาดังกล่าวมากขึ้น
2. ผู้ฟังจะมีความพึงพอใจในการรับฟังวิทยุกระจายเสียงเพิ่มขึ้น
3. ผู้ฟังจะมีความรู้สึกผูกพันและมีส่วนร่วมในรายการมากขึ้น
4. ผู้ฟังจะได้ประโยชน์จากการฟังวิทยุกระจายเสียงมากขึ้น

สมมติฐานในข้อ 1 จะเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญถึงการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมการรับสื่อของกลุ่มทดลอง ข้อที่ 2 เป็นตัวบ่งชี้ถึงความพึงพอใจในการรับสาร โดยสมมติฐานในข้อที่ 3 จะเป็นส่วนสนับสนุน สำหรับสมมติฐานในข้อ 4 จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความเป็นไปได้ในการใช้วิทยุกระจายเสียงในลักษณะสื่อเพื่อการพัฒนา สำหรับผลจากการวิจัยในครั้งนี้จากการศึกษากลุ่มทดลอง 196 ราย เพื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลองพบว่า

1. ความนิยมฟังรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน

1.1 มีผู้ฟังวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรีระบบเอฟ.เอ็ม. ความถี่ 90.25 เมกะเฮิรตซ์ ในช่วงเวลา 11.30 - 12.30 น. เพิ่มขึ้น หลังการออกอากาศรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนในช่วงเวลานี้ทั้งก่อนและหลังการทดลองกลุ่มทดลองระบุว่านิยมฟังสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี ระบบ เอฟ.เอ็ม. มากที่สุด รองลงมาคือสมท.จันทบุรี ความนิยมนี้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เจนกล่าวคือหลังการทดลองจำนวนผู้ฟังที่นิยมฟังสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี ระบบเอฟ.เอ็ม. จะเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 36.7 เป็นร้อยละ 50 ขณะที่ผู้ฟังสถานีวิทยุ สมท.จันทบุรี จะลดลงจากเดิมร้อยละ 33.7 เป็นร้อยละ 26.5 ดังที่แสดงในตารางที่ 15 นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในภาพรวมของการฟังวิทยุของกลุ่มทดลองแล้ว จำนวนผู้ฟังวิทยุจะมีเพิ่มมากขึ้นด้วย กล่าวคือจำนวนผู้ที่ระบุว่าไม่เคยฟังวิทยุในช่วงเวลาดังกล่าวได้ลดลงจาก 14 ราย เหลือเพียง 8 ราย

1.2 เมื่อเปรียบเทียบการฟังรายการสร้างสรรค์จันทบุรี และรายการเดิมของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรีระบบเอฟ.เอ็ม.แล้ว ปรากฏว่าผู้ฟังจะนิยมฟังรายการสร้างสรรค์จันทบุรีมากกว่ารายการเดิมซึ่งเป็นรายการเพลง ปรากฏว่าค่าเฉลี่ยของระดับการฟังก่อนและหลังการทดลอง จะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นั่นคือผู้ฟังหลังการทดลองจะฟังรายการบ่อยครั้งขึ้นกว่ารายการเดิม

จากผลในข้อ 1.1 และ 1.2 นี้ จึงสามารถสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมกาเปิดรับสื่อเกิดขึ้นในกลุ่มทดลองโดยผู้ฟังจะนิยมฟังรายการวิทยุมากขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการใช้รูปแบบวิทยุกระจายเสียงชุมชนนั่นเอง

2. ความพึงพอใจในการฟังวิทยุกระจายเสียงชุมชน

2.1 ความรู้สึกในด้านประโยชน์จากการฟังวิทยุ หลังการทดลองวิทยุกระจายเสียงชุมชนกลุ่มทดลองระบุว่าได้รับประโยชน์จากการฟังวิทยุเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่คือร้อยละ 66.8 ระบุว่าได้ประโยชน์พอควรและร้อยละ 24.0 ระบุว่าได้รับประโยชน์มาก ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงกว่าก่อนการทดลองที่ส่วนใหญ่ระบุว่าได้รับประโยชน์พอควรร้อยละ 65.3 และได้ประโยชน์มากร้อยละ 18.4 ดังรายละเอียดในตารางที่ 19 และ 20

2.2 ความพึงพอใจในการฟังรายการสร้างสรรค์จันทร์ กลุ่มทดลองมีความพึงพอใจในการฟังรายการสร้างสรรค์จันทร์มากกว่ารายการที่จัดอยู่เดิม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทร์ ระบบเอฟ.เอ็ม. กล่าวคือส่วนใหญ่ถึง 123 ราย หรือร้อยละ 62.8 ที่ระบุว่าชอบรายการสร้างสรรค์จันทร์ และร้อยละ 9.2 ที่ระบุว่าเฉย ๆ ขณะที่รายการเดิมมีผู้ระบุว่าชอบร้อยละ 49.5 และเฉย ๆ ร้อยละ 28.1 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับความพึงพอใจ ปรากฏว่าค่าเฉลี่ยของระดับความพึงพอใจในรายการสร้างสรรค์จันทร์จะสูงกว่าค่าเฉลี่ยของระดับความพึงพอใจในรายการเดิมโดยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 นั่นคือกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจในรายการสร้างสรรค์จันทร์มากกว่ารายการที่จัดอยู่เดิมในช่วงเวลาเดียวกัน ดังรายละเอียดในตารางที่ 24 , 25 และ 26

2.3 ความต้องการรายการสร้างสรรค์จันทร์ กลุ่มทดลองเห็นด้วยกับหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชน และมีความต้องการให้จัดรายการสร้างสรรค์จันทร์ต่อไป หลังจากสิ้นสุดระยะเวลาของการทดลองแล้ว กล่าวคือ ร้อยละ 88.8 เห็นด้วยกับหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชน และร้อยละ 95.4 เห็นควรให้จัดรายการต่อไป ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ 27 และ 29

2.4 การติดต่อกับรายการสร้างสรรค์จันทร์ กลุ่มทดลองมีการติดต่อกันมากกว่าการติดต่อกับรายการที่เคยฟังอยู่เดิม กล่าวคือก่อนทดลองมีเพียง 6 รายที่ระบุว่าเคยติดต่อกับรายการที่ตนฟังอยู่ ส่วนรายการสร้างสรรค์จันทร์นั้นมี 18 รายที่ระบุว่าเคยติดต่อกัน จากผลการวิจัยดังกล่าว จึงพบว่าผู้ฟังมีความพึงพอใจในการฟังรายการสร้างสรรค์จันทร์มากกว่ารายการเดิมที่จัดในช่วงเวลาเดียวกัน

ตอนที่ 3 : แนวทางในการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนในลักษณะสื่อเพื่อการพัฒนา

เนื่องจากวิทยุกระจายเสียงชุมชนนอกจากจะเน้นหลักการมีส่วนร่วมของผู้ฟังแล้วยังมีจุดมุ่งหมายในการส่งกระจายเสียงที่แคบและมีกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายที่ชัดเจน จึงสามารถนำมาใช้เป็นสื่อเพื่อการพัฒนาได้โดยธรรมชาติ หากมีเนื้อหาและการนำเสนอที่เหมาะสมในการวิจัยครั้งนี้ได้พบข้อบ่งชี้หลายอย่างที่เป็นไปได้ในการที่จะใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา ดังนี้

3.1 รูปแบบของวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่ใช้ทดลองในการวิจัยครั้งนี้ เป็นวิทยุท้องถิ่นที่มีกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายแคบแต่ยังมีสภาพของสื่อมวลชนอย่างสมบูรณ์ ในการดำเนินการอาศัยความร่วมมือของคนในพื้นที่ จึงมีลักษณะของสื่อมวลชนสำหรับชุมชน (Community Mass Media) ซึ่งเป็นลักษณะที่เหมาะสมอย่างหนึ่งของสื่อเพื่อการพัฒนา

3.2 รายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดขึ้นได้สะท้อนปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น จากการสังเกตและบันทึกผลตลอดระยะเวลาของการวิจัย พบว่าแหล่งข้อมูลเกือบทั้งหมดได้จากหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่ ทำให้รายการที่จัดขึ้นมีสภาพเป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของท้องถิ่น และสามารถใช้เป็นช่องทางในการสนับสนุนการแก้ปัญหาและการพัฒนาท้องถิ่นได้ในระดับหนึ่ง

3.3 ประโยชน์ของเนื้อหา เนื้อหารายการสร้างสรรค์จันทบุรี ประกอบด้วยความรู้ ข่าวสาร และความคิดเห็น เป็นเนื้อหาหลัก ถึงร้อยละ 70 ของรายการ เนื้อหาเหล่านี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนา เพราะสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นผู้ฟังส่วนใหญ่จะสามารถนำเนื้อหาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยกลุ่มตัวอย่างถึงร้อยละ 52.6 ระบุว่าใช้ประโยชน์ได้บางเรื่อง และร้อยละ 9.2 เท่ากันที่ระบุว่าสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อหาได้ค่อนข้างมากและสามารถใช้ประโยชน์ได้มาก มีเพียงส่วนน้อยมากคือร้อยละ 1 เท่ากันที่ระบุว่าใช้ประโยชน์ได้น้อยและน้อยมาก ดังที่แสดงในตารางที่ 28 ดังนั้นเนื้อหารายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่ทำการทดลองในการวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเพราะให้สาระและผู้ฟังได้ใช้สาระนั้นในชีวิตประจำวัน

3.4 จุดมุ่งหมายการฟังวิทยุของกลุ่มเป้าหมาย เปลี่ยนไปสู่การฟังเนื้อหาสาระ ผลการวิจัยครั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ที่กลุ่มทดลองระบุว่าได้รับจากการฟังวิทยุกระจายเสียง ในช่วงเวลา 11.30 - 12.30 น. ได้เปลี่ยนแปลงไปหลังจากที่มีการทดลองออกอากาศรายการสร้างสรรค์จันทบุรี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของการฟังว่าเปลี่ยนไปจากเดิม กล่าวคือกลุ่มทดลองส่วนใหญ่ระบุว่าประโยชน์ที่ได้จากการฟังรายการวิทยุในช่วงก่อนการทดลองนั้น คือเพลง ร้อยละ 54.6 และความบันเทิง ร้อยละ

20.9 ซึ่งแสดงว่าผู้ฟังส่วนใหญ่คือร้อยละ 75.5 จะมีจุดมุ่งหมายการฟังวิทยุเพื่อความบันเทิง เมื่อมีการจัดรายการสร้างสรรค์จันทบุรี กลุ่มทดลองได้ระบุว่าได้รับประโยชน์จากการฟังวิทยุกระจายเสียงเปลี่ยนไป กล่าวคือส่วนใหญ่จะระบุว่าได้ประโยชน์จากข่าวสารท้องถิ่นมากที่สุดคือร้อยละ 44.4 รองลงมาคือเพลง ซึ่งลดลงเหลือร้อยละ 32.1 และมีจำนวนผู้ที่ระบุว่าได้ประโยชน์ในแง่ของความรู้และความคิดเห็นเพิ่มขึ้นขณะที่ระบุว่าได้รับความบันเทิงมีจำนวนลดลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจุดมุ่งหมายการฟังวิทยุได้เปลี่ยนไปสู่การฟังเนื้อหาสาระมากขึ้นกว่าการฟังวิทยุเพื่อการบันเทิง

สำหรับรายการสร้างสรรค์จันทบุรีนั้น กลุ่มทดลองได้ระบุประโยชน์ที่ได้รับว่า ได้รับความรู้ ร้อยละ 44.4 รองลงมาคือข่าวสารท้องถิ่น ร้อยละ 24.5 และความคิดเห็น ร้อยละ 4.1 โดยไม่มีผู้ระบุว่าได้ประโยชน์จากเพลงหรือความบันเทิง แสดงให้เห็นชัดเจนว่าผู้ฟังรายการมีจุดมุ่งหมายการฟังเพื่อเนื้อหาสาระ ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ 21 และ 23

จากเหตุผลดังกล่าว จึงเห็นได้ชัดเจนว่ารูปแบบการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนจากการทดลองในการวิจัยครั้งนี้ เป็นรูปแบบหนึ่งของสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาสำหรับพื้นที่ชนบทชานเมืองจังหวัดจันทบุรี ซึ่งหากมีระยะเวลาการทดลองที่มากขึ้นจะเห็นผลและแนวทางในการดำเนินงานที่ชัดเจนขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัย ในเรื่องการทดลองวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรีนี้มีข้อที่น่าสนใจที่ควรนำมาอภิปรายผลรวม 4 ส่วนคือ

- ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับการทดลองและการวิจัยผล
- ส่วนที่ 2 เกี่ยวกับความเป็นไปได้และรูปแบบในการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน
- ส่วนที่ 3 เกี่ยวกับผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชน
- ส่วนที่ 4 เกี่ยวกับแนวทางการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชน ในลักษณะสื่อเพื่อการพัฒนา

ส่วนที่ 1 : เกี่ยวกับการทดลองและการวิจัยผล

1.1 ระยะเวลาการทดลอง ในการทดลองวิทยุกระจายเสียงชุมชนครั้งนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินการเพียง 2 เดือน แม้ว่าจะได้คำตอบต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยก็ตาม แต่คำตอบที่ได้เป็นเพียงผลที่เกิดขึ้นในระยะเวลาหนึ่งที่ไม่ยาวนานเพียงพอ ควรเพิ่มระยะเวลาการทดลองเป็น 1 ปี เพื่อให้วิทยุกระจายเสียงชุมชนสามารถรับใช้ชุมชนเป้าหมายได้ครบวงจร เพราะแต่ละช่วงของปีจะมีความแตกต่างกันออกไปทั้งสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น

1.2 พื้นที่การทดลอง ในการทดลองครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่การทดลองคือชุมชนชนบทชานเมืองในเขตจังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศ ประชากรและสภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่มีบางส่วนคล้ายคลึงกับชุมชนชนบทชานเมืองของจังหวัดอื่น ๆ หรือมีบางส่วนอาจจะแตกต่างกันออกไป จึงมีความจำเป็นที่ต้องทดลองในพื้นที่อื่นที่เป็นชุมชนชนบทชานเมือง เช่นเดียวกัน เพื่อนำผลมาเปรียบเทียบก่อนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ นอกจากนั้นลักษณะชุมชนที่แตกต่างออกไปเช่นชุมชนเมือง หรือชุมชนชนบท ก็มีสภาพปัญหาและความต้องการที่แตกต่างออกไปจากชุมชนชนบทชานเมือง จึงมีความจำเป็นต้องมีการทดลองเพื่อหาคำตอบเพิ่มเติมเช่นเดียวกัน

ส่วนที่ 2 : ความเป็นไปได้และรูปแบบในการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน

แม้ว่าการวิจัยครั้งนี้ได้แสดงผลจากการทดลองว่ามีความเป็นไปได้ในการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้นก็ตามแต่ก็มีข้อควรพิจารณาอยู่หลายประเด็นคือ

2.1 ในด้านนโยบาย แม้ว่าหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะมีความสอดคล้องกับนโยบายทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ในด้านการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ก็ตาม แต่วิทยุกระจายเสียงชุมชนมีหลักการและการดำเนินงานในแนวใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมโดยสิ้นเชิง กล่าวคือเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมถึงระดับการบริหารรายการให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นซึ่งเดิมเป็นภาระหน้าที่ของสถานี นอกจากนี้ยังกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่แตกต่างจากแนวความคิดในการจัดบริหารสื่อที่ต้องการขยายพื้นที่เป้าหมายให้กว้างขวางเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้ง 2 ประเด็นนี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่อาจจะทำให้ผู้คุมนโยบาย หรือผู้บริหารด้านวิทยุกระจายเสียงเกิดความไม่แน่ใจในการที่จะอนุญาตให้ดำเนินการ ซึ่งในการทดลองครั้งนี้ได้ประสบปัญหานี้เช่นเดียวกันเพราะในส่วนของนโยบายเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงชุมชนหรือการทดลองในเรื่องนี้กรมประชาสัมพันธ์ยังไม่เคยมีมาก่อน การให้รายละเอียดอย่างเพียงพอทั้งในแง่ของแนวทางดำเนินงาน ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น รวมถึงการให้ความมั่นใจกับผู้คุมนโยบาย หรือผู้บริหารด้านวิทยุกระจายเสียงในแง่ที่จะไม่ก่อให้เกิดความผิดพลาด หรือเสียหายต่อราชการจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน

2.2 สถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน

2.2.1 สถานีที่จะจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนควรเป็นสถานีที่มีกำลังส่งต่ำ รัศมีการส่งกระจายเสียงควรมีขอบข่ายรับฟังได้ชัดเจนภายในจังหวัด กล่าวคือมีกำลังส่งไม่เกิน 1 กิโลวัตต์ เพราะหากมีรัศมีการส่งกระจายเสียงที่กว้างขวางมากขึ้นเท่าใด ลักษณะชุมชนเป้าหมายจะยิ่งมีความแตกต่างกันมาก จนทำให้ไม่สามารถจัดเสนอเนื้อหาและรูปแบบรายการที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้

สำหรับการทดลองครั้งนี้เป็นการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรีโดยใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรีระบบเอฟ.เอ็ม.กำลังส่ง 1 กิโลวัตต์ แม้ว่าผู้ฟังในพื้นที่ทดลองจะสามารถรับฟังการกระจายเสียงได้อย่างชัดเจนก็ตาม แต่ผู้ฟังจำนวนมากไม่สามารถติดตามผังรายการอย่างต่อเนื่องได้ เพราะผู้ฟังที่เป็นชาวสวนส่วนใหญ่จะไม่ยินมนำวิทยุ ระบบเอฟ.เอ็ม. เข้าไปฟังในสวนแต่จะยินมนำวิทยุ ระบบเอ.เอ็ม. เพราะมีราคาถูกลงและถึงแม้ว่าเวลาการจัดรายการดังกล่าวอยู่ในช่วงของการรับประทานอาหารกลางวัน ซึ่งชาวสวนนิยมที่จะกลับบ้านรับประทานอาหารและพักผ่อนและจะมีโอกาสได้ฟังรายการ แต่หากวันใดมีการกีดมากชาวสวนจะพักรับประทานอาหารไม่ตรงเวลา หรือบางครั้งก็นำอาหารไปรับประทานอาหารในสวนทำให้หมดโอกาสในการติดตามผังรายการ นอกจากนี้ในความรู้สึกส่วนลึกของชาวบ้านจะมีความรู้สึกว่าเป็นวิทยุ ระบบ เอ.เอ็ม. นั้นเป็นวิทยุที่มีไว้เพื่อการฟังข่าวสาร ส่วนวิทยุระบบ เอฟ.เอ็ม. มีไว้เพื่อการฟังเพลงซึ่งรายการวิทยุชุมชนที่จัดขึ้นมีเนื้อหาส่วนใหญ่คือร้อยละ 80 เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารความรู้ต่าง ๆ จึงทำให้ผู้ฟังส่วนหนึ่งไม่ได้ติดตามผังรายการดังกล่าวจากปัญหาที่เกิดขึ้นสถานีจึงได้แก้ไขด้วยการถ่ายทอดรายการทางระบบเอ.เอ็ม. อีกทางหนึ่ง ดังนั้นหากเป็นการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนชนบทชานเมืองที่มีลักษณะเช่นนี้ควรที่จะใช้ทั้งระบบเอฟ.เอ็ม. และระบบเอ.เอ็ม. ควบคู่กัน

2.2.2 ในแง่ของการริเริ่มดำเนินการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนควรเป็นความคิดริเริ่มของสถานี เพราะนอกจากจะทำให้ผู้บริหารมีความมั่นใจที่จะอนุมัติให้ดำเนินการแล้ว ในการดำเนินการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนนั้นกรรมการที่มาจากชาวบ้านจะขาดความรู้ ความเข้าใจในงานวิทยุกระจายเสียงเกือบทุกด้านทั้งในแง่ของรูปแบบ วิธีการจัดรายการ เทคนิครายการ และอื่น ๆ สถานีจะต้องเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินการทั้งหมด ซึ่งสิ่งที่ต้องระมัดระวังอย่างยิ่งคือ เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบของสถานีจะต้องไม่ก้าวล่วงไปถึงการครอบงำทางความคิดหรือเป็นผู้ชี้นำการปฏิบัติให้กับคณะกรรมการ

2.2.3 ความเป็นไปได้ในด้านเวลาสำหรับการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนในประเทศไทยนั้น การกำหนดจัดในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของการกระจายเสียงจะมีความเป็นไปได้มากที่สุดเพราะการที่จะจัดตั้งสถานีขึ้นใหม่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากเนื่องจากมีปัญหาด้านกฎหมายที่ไม่อนุญาตให้เอกชนจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงรวมทั้งความถี่ต่าง ๆ ขณะนี้ไม่มีที่จะให้ดำเนินการได้ ในการกำหนดจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนในช่วงเวลาของการกระจายเสียงของสถานีวิทยุที่มีอยู่ ในส่วนของวิทยุท้องถิ่นของกรมประชาสัมพันธ์แม้ว่าปัจจุบันจะมีธุรกิจโฆษณาก็ตาม แต่สถานีสามารถที่จะสงวนเวลาไว้ได้โดยไม่ให้มีการเช่า

เวลาได้ หากพิจารณาเห็นว่าน่าจะสงวนเวลานั้นไว้เพื่อเสนอรายการที่มีประโยชน์มากกว่า จึงเป็นไปได้ที่จะได้เวลามาดำเนินการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย หรือหากรายการเป็นที่ต้องการของชุมชน อาจจะมีทุนจำนวนหนึ่งเพื่อเช่าเวลาออกอากาศ รายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนก็มีความเป็นไปได้เช่นเดียวกัน ในการทดลองครั้งนี้ใช้ช่วงเวลา 11.30 - 12.30 น. สำหรับการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน ซึ่งสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรี ยังคงจัดรายการดังกล่าวออกอากาศต่อเนื่องหลังจากเสร็จสิ้นภารกิจในช่วงของการทดลองแล้วก็ตาม โดยไม่มีการงดหรือเปลี่ยนแปลงเวลา นอกจากจะมีปัญหาที่ต้องใช้ช่วงเวลานั้นถ่ายทอดรายการจากส่วนกลางในบางวัน

2.2.4 สิ่งที่เป็นความจำเป็นอีกประการหนึ่งก็คือผู้จัดรายการ จากการที่ระเบียบกบว. ได้กำหนดให้ผู้จัดรายการต้องมีคุณสมบัติตามที่กบว. กำหนด และต้องได้รับประกาศนียบัตรด้านการจัดรายการ หรือจบจากสาขาการศึกษาในสถาบันการศึกษาที่กรมประชาสัมพันธ์รับรอง นอกจากนั้นหากจะเป็นผู้ประกาศรายการด้วยผู้นั้นจะต้องผ่านการทดสอบเสียงการเป็นผู้ประกาศจากคณะกรรมการที่กบว. แต่งตั้งขึ้น บุคคลที่จะมีคุณสมบัติเช่นนี้หาได้ยากอย่างยิ่งในท้องถิ่น ดังนั้นจำเป็นต้องมีผู้จัดรายการของสถานีเป็นหลักและเสริมด้วยอาสาสมัครที่มาช่วยจัดรายการจากท้องถิ่นทั้งนี้ผู้จัดรายการจะต้องเข้าใจหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชน และเข้าใจถึงวิธีการทำงานร่วมกับคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนอย่างชัดเจน มิฉะนั้นจะกลายเป็นด้านที่จะปิดกั้นความคิดของคณะกรรมการ โดยผู้จัดรายการนั้นจะใช้วิจารณ์เฉพาะส่วนตัวแทนกรรมการในการตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลหรือรูปแบบการผลิตรายการที่ตนคิดว่าเหมาะสม ซึ่งจะผิดไปจากหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชน นอกจากนั้นผู้จัดรายการควรเป็นกรรมการคนหนึ่ง ในคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนเพื่อจะได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบและการผลิตรายการให้คณะกรรมการตัดสินใจ ขณะเดียวกันก็สามารถกำหนดกรอบการปฏิบัติงานและเนื้อหาารายการร่วมกับคณะกรรมการได้

2.3 คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน

2.3.1 คุณสมบัติของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน นอกจากจะมีลักษณะการเป็นผู้นำชุมชนและสนใจที่จะเสียสละเวลาเพื่อการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนอย่างจริงจังแล้ว สิ่งที่พบจากการวิจัยครั้งนี้คือหากกรรมการมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันมากเท่าไรก็จะเกิดความเกรงใจกันมากขึ้นเท่านั้น การแสดงออกจะมีลักษณะคล้ายตามคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูงกว่า ทำให้ไม่ได้ความคิดเห็นที่แท้จริงจากการประชุม การเลือกกรรมการที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกันและมีลักษณะความเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้น ในการวิจัยครั้งนี้แม้กรรมการ

ส่วนใหญ่จะเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกันก็ตามก็ยังมีลักษณะความเกรงใจในอาวุโสและตำแหน่งหน้าที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน ซึ่งต้องแก้ไขโดยฝ่ายเลขานุการจะต้องทำงานหนักขึ้นด้วยการลงไปประสานในพื้นที่โดยตรงกับกรรมการแต่ละคนอีกส่วนหนึ่ง

สิ่งที่ต้องระมัดระวังอย่างยิ่งคือ ความบริสุทธิ์ใจของคณะกรรมการในการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงชุมชน หากกรรมการมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนหรือการเมือง หรือมีผลประโยชน์อื่นใดแอบแฝงอยู่โดยมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อชุมชนของตนอย่าง เป็นประริบไต่โดยชาแล้ว ย่อมก่อให้เกิด ความเสียหาย ชาวบ้านจะเสื่อมศรัทธาและความ เป็นวิทยุกระจายเสียงชุมชนก็จะหมดไป เพราะขาดความสนับสนุนจากทั้งการรับฟังรายการ และอื่น ๆ

อีกประการหนึ่งที่พบจากการวิจัยครั้งนี้ กรรมการจะเสนอบุคคลอื่นที่ตนเห็นเหมาะสมเข้าร่วมเป็นกรรมการด้วยเพื่อหวังผลการสนับสนุนรายการบางอย่าง เช่นการเงิน ความสะดวกในการทำงานหรือเป็นวิทยากร โดยบุคคลที่ได้รับเสนอจะเป็นผู้นำท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงเป็นที่ศรัทธาของคณะกรรมการ การที่กรรมการเสนอเช่นนี้เพราะยังขาดความรู้ความ เข้าใจในหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชน โดยกรรมการจะมองไม่เห็นความสำคัญของ ตนเอง การเชิญบุคคลที่เด่นหรือมีอิทธิพลมากมาร่วมเป็นกรรมการแทนที่จะเป็นผลดี จะส่ง ผลเสียมากมายคือบุคคลเหล่านั้นจะมีลักษณะที่ข่มกรรมการอื่น ๆ จนไม่มีใครกล้าแสดงความคิดเห็น จึงกลายเป็นผู้ควบคุมความคิดของคณะกรรมการโดยปริยาย

2.3.2 ในแง่ของการเลือกสรรกรรมการที่จะดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงชุมชน ควร เป็นหน้าที่ของสถานีหรือผู้จัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นผู้ดำเนินงาน โดยต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ มีการทบทามล่วงหน้าและควรจะให้ผู้ถูกทบทามได้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ในคณะกรรมการดังกล่าวรวมถึงบุคคลอื่น ๆ ที่ได้ทบทามไว้ เพื่อให้ผู้ถูก ทบทามทราบว่า จะสามารถปฏิบัติงานได้มากน้อยเพียงใด ในบางประเทศมีแนวความคิดว่า กรรมการควรจะมาจากการเลือกตั้งของผู้ฟัง ซึ่งลักษณะนี้จะ เป็นไปได้ต่อเมื่อผู้ฟังมีความ คำนึงเคยกับรายการมากจนมีความรู้สึกว่ารายนั้น เป็นของเขาอย่างแท้จริง ในประเทศไทยขณะนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการเลือกตั้ง เพราะคนส่วนใหญ่ยังคิดว่าเป็นภาระมากกว่าเป็น หน้าที่ที่ประกอบกับการ เป็นกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนมีลักษณะ เป็นอาสาสมัครที่ ต้องทำงานโดยไม่มีผลประโยชน์ใด ๆ จึงยากที่จะมีผู้เสนอตัวให้ เลือก

ในการแต่งตั้งคณะกรรมการในการวิจัยครั้งนี้ แต่งตั้งโดยคณะบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีความหมายที่เหมาะสม เพราะ เป็นการทดลอง เพื่อการวิจัยทาง วิชาการ เมื่อมีการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้นสืบต่อจากการทดลองที่จันทบุรี

กรรมการชุดใหม่ (ซึ่งปรับปรุงจากชุดเดิม) มีความต้องการให้เป็นการแต่งตั้งจากระดับสูง เช่นผู้ว่าราชการจังหวัด หรืออธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ เพราะเห็นว่าจะเป็นเกียรติยศของคณะกรรมการ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้ว นายสถานีน่าจะเป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะแต่งตั้งเพราะต้องรับผิดชอบต่อรายการดังกล่าวโดยตรง ในลักษณะเช่นนี้ควรเป็นหน้าที่ของสถานีที่จะประสานให้เกิดความเข้าใจดังกล่าว

2.3.3 ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน จำเป็นต้องให้ความรู้ ความเข้าใจในหลักการและการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงชุมชน โดยกรรมการที่ปรึกษาจะมีบทบาทในส่วนนี้ นอกจากนั้นจำเป็นต้องกำหนดกรอบการปฏิบัติหน้าที่ให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานของคณะกรรมการ ในการวิจัยครั้งนี้พบว่าแม้จะดำเนินการตามขั้นตอนดังกล่าวอย่างครบถ้วนแต่ในทางปฏิบัติในกรรมการจะยังไม่มีความคุ้นเคยในหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเสนอแนะเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลและแนวทางในการจัดรายการ เลขานุการจะมีบทบาทซึ่งทำให้เกิดการอภิปรายในสิ่งเหล่านี้ขึ้น รวมทั้งการริเริ่มจัดรายการจากข้อมูลที่ได้รับซึ่งจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้กรรมการเกิดแนวความคิดว่าควรจะทำอะไรในบทบาทหน้าที่ของตนได้ชัดเจนขึ้น ดังนั้นเลขานุการของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนนี้ควรจะเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญด้านการจัดรายการ และหากเป็นผู้จัดรายการวิทยุชุมชนด้วย จะสามารถทำหน้าที่ได้คล่องตัวและตรงเป้าหมายมากขึ้น ในรูปแบบของการทดลองนี้จึงเห็นได้ชัดเจนว่าเลขานุการเป็นตัวจักรสำคัญที่ก่อให้เกิดการทำงานของคณะกรรมการเกิดขึ้น

สิ่งที่ เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือภาระหน้าที่ในฐานะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นภาระหน้าที่เพิ่มขึ้นจากภาระหน้าที่เดิมที่กรรมการแต่ละคนมีอยู่ ซึ่งรวมทั้งการทำมาหากินหรือการปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ในสังคม บางครั้งเมื่อมีงานต้องทำในเวลาเดียวกัน กรรมการจะผลจากงานบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน เพราะจะมีความรู้สึกว่าเป็นงานฝากที่มีใช่เป็นงานหลักของตน ในการนัดหมายการประชุมคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนครั้งที่ 6/2534 เมื่อวันที่ 15 มกราคม พุทธศักราช 2534 จำเป็นต้องเลื่อนการประชุมออกไปเป็นวันที่ 18 มกราคม พุทธศักราช 2534 เพราะกรรมการประมาณครึ่งหนึ่งติดภารกิจด้านอื่นไม่สามารถมาประชุมได้ ปัญหาเช่นนี้ทำให้การประชุมซึ่งเป็นวิธีการหลักของการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงชุมชนจึงทำได้น้อยครั้ง การเพิ่มการประสานงานกับกรรมการในพื้นที่จึงเป็นเรื่องที่จำเป็น และเป็นหน้าที่โดยตรงของกรรมการและเลขานุการที่จะต้องทำ นอกจากนั้นในลักษณะของการดำเนินงานอาสาสมัครกรรมการอาจจะเกิดความเบื่อหน่ายขึ้นได้หากต้องรับภาระหน้าที่เนิ่นนานออกไป การเปลี่ยนแปลงกรรมการจึงควรเป็นไปในลักษณะที่ทำได้ง่ายและควรมีวาระของกรรมการแต่ละชุดให้ชัดเจน ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้ เมื่อหมดภาระของกรรมการชุดที่ทำการทดลองวิทยุกระจายเสียงชุมชนแล้ว กรรมการชุดที่ดำเนินการต่อได้กำหนดวาระการปฏิบัติงานไว้เป็นเวลา 1 ปี

2.3.4 ความรู้สึกเป็นเจ้าของรายการของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนและผู้ฟัง นับเป็นสิ่งสำคัญที่ผลักดันให้รายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนประสบความสำเร็จ จากการวิจัยในครั้งนี้คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะเริ่มด้วยความรู้สึกที่ไม่ใช่เจ้าของรายการ ลักษณะที่แสดงออกและการให้ความร่วมมืออย่างสงวนท่าทีและมีลักษณะของผู้ร่วมรายการมากกว่าการเป็นเจ้าของรายการ จะให้ความร่วมมือเท่าที่ผู้วิจัยร้องขอ โดยไม่เสนอแนะหรือติดตามการดำเนินงานหรือให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เท่าที่ควร นอกจากนี้ในระหว่างการดำเนินงานระยะแรกยังมีปัญหาที่กรรมการขอลาออกจากหน้าที่ ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ายังไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของรายการดังกล่าว

ความรู้สึกเป็นเจ้าของรายการจะมีมากขึ้นเป็นลำดับ เมื่อกรรมการได้ปฏิบัติงานร่วมกัน และยิ่งกรรมการมีส่วนร่วมในรายการมากขึ้นทั้งในฐานะวิทยากรหรือผู้ติดต่อประสานงาน จะยิ่งมีความรู้สึกผูกพันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของรายการมากขึ้น ข้อมูลย้อนกลับจากประชาชนในพื้นที่ที่รับฟังรายการจะเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้กรรมการเห็นคุณค่าของรายการเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตามความรู้สึกเป็นเจ้าของรายการนี้ หากเกิดขึ้นมากเกินไปจนกรรมการลืมนึกไปว่าแท้จริงรายการดังกล่าวเป็นของชุมชนร่วมกันก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีอันตราย เพราะจะทำให้เกิดการผูกขาดความเป็นเจ้าของเกิดขึ้น และดำเนินการบริหารในลักษณะที่เป็นความต้องการของกลุ่มมากกว่าความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จึงเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ควรมีการปรับเปลี่ยนคณะกรรมการตามวาระ

2.3.5 การควบคุมการทำงานของคณะกรรมการโดยที่คณะกรรมการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะทำงานอย่างเป็นอิสระเพราะเป็นภาคเอกชน แต่ขณะเดียวกันวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะต้องดำเนินการตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ที่มีอยู่ ดังนั้นสถานีจำเป็นต้องมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการในเรื่องดังกล่าว เพื่อป้องกันในส่วนที่จะเป็นการกระทำผิด แต่ในส่วนของการคิดเห็นและการดำเนินงานนั้นจะเป็นไปอย่างอิสระ ในการปฏิบัติหน้าที่ของสถานีในส่วนนี้จะต้องเป็นไปอย่างระมัดระวังและใช้วิจารณญาณที่ถูกต้อง มิฉะนั้นจะกลายเป็นสิ่งสกัดกั้นความเป็นอิสระของวิทยุกระจายเสียงชุมชน นอกจากหากเกิดปัญหาในลักษณะที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของสถานีที่จะสั่งระงับ หรือถอดถอนรายการดังกล่าวได้ สิ่งนี้จึงเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่นายสถานีฯ ควรเป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนดังกล่าว

2.4 แหล่งข้อมูลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น

2.4.1 ลักษณะของแหล่งข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้แหล่งข้อมูลหลักได้จากชาวบ้านและหน่วยงานในท้องถิ่น โดยจะให้ความสำคัญของแหล่งข้อมูลจากชาวบ้านเป็นอันดับแรก แหล่งข้อมูลเหล่านี้ได้จากคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนส่วนหนึ่ง และจากการบอกเล่าของชาวบ้านอีกส่วนหนึ่ง การออกไปเก็บข้อมูลในพื้นที่จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะนอกจากจะได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและได้บรรยากาศของรายการแล้วจะช่วยให้มีโอกาสได้ข้อมูลที่น่าสนใจสำหรับนำมาเผยแพร่ในรายการมากขึ้น ข้อมูลเหล่านี้บางทีกรรมการหรือชาวบ้านจะมองไม่ออกว่าควรจะนำมาเผยแพร่ทางสื่อมวลชนได้อย่างไร หรืออาจจะไม่มีเวลารวมทั้งไม่ทราบว่าติดต่อผู้จัดรายการได้อย่างไร จึงเพียงเป็นข้อมูลที่ใช้พูดคุยกันในหมู่บ้านเท่านั้น

2.4.2 การเก็บข้อมูลนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ของการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน เพราะแหล่งข้อมูลจะอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่ซึ่งต้องใช้เวลาในการเดินทางมาก ผู้จัดรายการจึงจำเป็นต้องรู้พื้นที่อย่างดีหรือมีผู้นำทางจึงจะเป็นไปได้ นอกจากนั้นในการเก็บข้อมูลไม่สามารถกำหนดเวลาได้ชัดเจนขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นเป็นหลัก เช่นในการจับกุ้งในบ่อเลี้ยงจะจับช่วงที่น้ำทะเลลงเพราะสามารถระบายน้ำให้กุ้งลงบ่อได้ ซึ่งอาจจะเป็นช่วงกลางคืนตอนดึก หรือการผสมเกสรทุเรียนก็เช่นกัน ชาวสวนต้องทำในช่วง 19.00 - 21.00 น. เท่านั้น เพราะเป็นช่วงที่ละอองเกสรตัวผู้ทำงาน ดังนั้นการออกไปสังเกตการณ์หรือเก็บข้อมูลเพื่อนำมาจัดทำรายการ จึงต้องเป็นไปตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นดังกล่าว ในการจัดรายการสร้างสรรค์จันทบุรีผู้วิจัยได้ใช้เวลาประมาณ 2 ใน 3 อยู่ในพื้นที่เพื่อการเก็บข้อมูลต่าง ๆ และใช้เวลาประมาณ 1 ใน 3 เพื่อเตรียมการผลิตรายการรวมทั้งการดำเนินงานในส่วนของการวิจัย ดังนั้นพหุภาวะในการเดินทางและอุปสรรคบันทึกเสียงนอกสถานที่จึงเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการจัดเก็บข้อมูลเพื่อการผลิตรายการดังกล่าว

2.4.3 สำหรับความร่วมมือของแหล่งข้อมูลนั้น ทั้งที่เป็นส่วนราชการและเอกชนจะให้ความร่วมมือด้วยดีเป็นส่วนใหญ่และความร่วมมือจะมีมากขึ้นในการติดต่อครั้งต่อไป เพราะแหล่งข้อมูลจะมีความคุ้นเคยกับรายการและเห็นถึงประโยชน์ในการให้ข้อมูลดังกล่าวมากขึ้นเมื่อเป็นเช่นนี้ผู้จัดรายการจะต้องระมัดระวังที่จะไม่เจาะจงในการหาข้อมูลเฉพาะแหล่งที่สามารถติดต่อได้ง่ายเท่านั้น การกระจายของแหล่งข้อมูลในพื้นที่ออกไปให้กว้างขวางมากขึ้นเพียงไร ผู้ฟังจะได้ประโยชน์มากขึ้นและมีความรู้สึกไม่ซ้ำซากจำเจ อันเนื่องมาจากการผูกขาดการให้ข้อมูลจากหน่วยใดหน่วยหนึ่งเกิดขึ้น

ในส่วนที่คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนกำหนดให้มีหน่วยงานหลักในการที่จะให้ข้อมูลเป็นการประจำสำหรับรายการสร้างสรรค์จันทร์ ที่ดำเนินการต่อจากช่วงของการทดลองนั้น เป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง เพราะอาจจะได้ข้อมูลที่หน่วยงานนั้นอยากเผยแพร่มากกว่าข้อมูลที่ประชาชนอยากรู้ก็ได้ ซึ่งเป็นการผิดวัตถุประสงค์ของรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนโดยสิ้นเชิง ในการขอความร่วมมือปรากฏว่ามีหลายหน่วยงานยินดีที่จะผลิตข้อมูลป้อนให้แต่หลังจากผู้จัดรายการนำข้อมูลเหล่านั้นมาพิจารณาพบว่าบางหน่วยงานมุ่งที่จะเผยแพร่ประชาสัมพันธ์หน่วยงานของตนเป็นหลัก มากกว่าการให้ความรู้ในส่วนขอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือที่ประชาชนกำลังให้ความสนใจโดยงานนั้นหน่วยงานของตนรับผิดชอบอยู่ หลังจากผู้จัดรายการได้ชี้แจงแล้วบางหน่วยงานสามารถให้ความร่วมมือด้วยดีแต่บางหน่วยงานได้ขอถอนตัวไปเพราะ เห็น เป็นภาระที่เพิ่มขึ้น

ดังนั้นในแง่ของการผลิตรายการจำเป็นต้องมีผู้จัดรายการหรืออาสาสมัครที่เข้าใจในเรื่องการผลิตรายการออกดำเนินการเก็บข้อมูล และประสานงานกับแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยตรง

2.4.4 ผลของแหล่งข้อมูลต่อการรับฟังรายการ จากการสังเกตที่ได้ในการวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้ฟังจะให้ความสนใจแหล่งข้อมูลที่ใกล้ตัวและให้ความเชื่อถือเพราะผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นเป็นที่รู้จักหรือเป็นที่ยอมรับของผู้ฟังอยู่แล้ว นอกจากนี้ผู้ฟังยังสามารถที่จะประสานตรงไปยังแหล่งข้อมูลได้ไม่ยากนักหากเรื่องที่นำเสนอเป็นที่น่าสนใจเพราะอยู่ในพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน สิ่งที่สำคัญยิ่งคือแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง จึงเป็นประโยชน์ต่อผู้รับฟัง ซึ่งก็อาจจะเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟังให้ความสนใจและเชื่อถือ

ตรงกันข้ามในการเลือกแหล่งข้อมูลในท้องถิ่น หากเลือกได้ไม่เหมาะสมหรือเกิดการผิดพลาดขึ้นจะเกิดความเสียหายมาก เพราะแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นเหล่านั้นเป็นที่รู้จักของชาวบ้าน ผู้จัดรายการวิทยุชุมชนจึงจำเป็นต้องมีลักษณะที่เข้าถึงชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งการใช้วิจรณ์ญาณในการเลือกใช้แหล่งข้อมูลอย่างถูกต้อง มิฉะนั้นผู้ฟังอาจจะเสื่อมศรัทธาที่มีต่อรายการได้

ข้อมูลบางอย่างอาจจะปัญหาที่ขัดแย้งกัน การเลือกเสนอข้อมูลจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งจะทำให้รายการเสียความเป็นกลางและเป็นที่เสื่อมศรัทธาของผู้ฟังได้ ในกรณีเช่นนี้การให้โอกาสแก่ทุกฝ่ายเป็นสิ่งจำเป็นแต่ทั้งนี้ต้องไม่สร้างความสับสนให้เกิดขึ้นกับผู้ฟัง ผู้จัดรายการต้องวางตัวเป็นกลาง และชี้แจงให้เกิดการตัดสินใจด้วยตนเองของผู้ฟังเป็นหลัก

2.5 ผู้ฟังรายการสร้างสรรค์จันทบุรี

2.5.1 ความแตกต่างของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย แม้ว่าการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะมีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจง ดังเช่นการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายหลักคือบุคคลในวัยผู้ใหญ่ที่อยู่ในพื้นที่ทดลองในรัศมี 6 - 10 กิโลเมตรรอบสถานีทดลอง ส่วนผู้ฟังอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่บริการของสถานีคือกลุ่มเป้าหมายรอง แต่ถึงแม้ว่ากลุ่มเป้าหมายหลักแม้จะอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน กลับมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายเฉพาะการเกษตรอย่างเดียวก็มีหลายประเภท เช่นการทำสวนมีทั้งการทำสวนยาง สวนทุเรียน สวนเงาะ และผลไม้อื่น ๆ อีกหลายชนิด นอกจากนั้นยังมีการทำนา การเลี้ยงกุ้ง และอาชีพเกษตรต่าง ๆ ลักษณะการประกอบอาชีพก็แตกต่างกันตั้งแต่การเป็นลูกจ้าง จนถึงการทำเป็นเจ้าของกิจการขนาดใหญ่และใช้เทคนิคการผลิตใหม่ ๆ ดังนั้นลักษณะปัญหาและความต้องการข่าวสารของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายแม้จะอยู่ในพื้นที่และมีอาชีพเดียวกันก็อาจจะแตกต่างกัน การเลือกเนื้อหารายการเพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายให้มากที่สุด จึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ผู้ฟังระบุว่าได้ใช้ประโยชน์จากเนื้อหารายการเฉพาะบางเรื่องมากที่สุดคือมีถึงร้อยละ 52.6 ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ 28 ดังนั้นการเสนอเนื้อหารายการที่หลากหลายในลักษณะของนิตยสารทางอากาศจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่ง นอกจากเรื่องที่เป็นความสนใจร่วมกันจึงสามารถใช้รูปแบบอื่นได้

2.5.2 ขนาดของชุมชนเป้าหมาย ในการทดลองวิทยุกระจายเสียงชุมชนครั้งนี้ แม้จะมุ่งหวังผลเฉพาะผู้ฟังในเขตของชุมชนเป้าหมายก็ตาม แต่ปรากฏว่าผู้ฟังนอกพื้นที่ทดลองก็ได้ให้ความสนใจติดตามฟังรายการเช่นเดียวกัน เพราะมีสภาพของชุมชนที่คล้ายคลึงกัน มีความต้องการ สภาพปัญหาและการดำรงชีวิตที่ใกล้เคียงกัน ประกอบกับพื้นที่บริการของสถานีทดลองครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง ดังนั้นจากข้อเสนอแนะของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน ที่ให้ขยายพื้นที่ชุมชนเป้าหมายเป็นพื้นที่ชนบทจังหวัดจันทบุรีทั้งจังหวัดและให้มีการปรับปรุงคณะกรรมการ รวมทั้งการจัดตั้งอาสาสมัครส่งข่าว จึงน่าจะเป็นรูปแบบที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงควรมีการวัดผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

ส่วนที่ 3 ผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชน

3.1 ความนิยมของผู้ฟัง รายการสร้างสรรค์จันทบุรีได้รับความนิยมจากผู้ฟังในระยะแรกน้อยมากและค่อยเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับในระยะต่อมา ขณะที่ใกล้สิ้นสุดระยะเวลาการทดลองรายการเริ่มได้รับความนิยมสูงขึ้นมาก นอกจากผลการวิจัยที่ได้จากการวัดกลุ่ม

ทดลองที่เสนอในส่วนของการสรุปผลแล้ว การติดต่อจากผู้ฟังในพื้นที่เป้าหมายมีมากขึ้น ทั้งในรูปของผู้ติดต่อขอข้อมูลรายการทางโทรทัศน์การเดินทางมาเยี่ยมที่สถานีและการขอความร่วมมือในการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์งาน เช่นการผลิตเสียงบรรยายสไลด์ให้กับโรงเรียนวัดแสงและการผลิตสโปตงานปิดทองฝังลูกนิมิตวัดทองทั่วเป็นต้น แม้แต่การออกไปสัมภาษณ์ครูใหญ่และเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดห้องคูลในการจัดเสียงตามสาย ครูใหญ่ได้แสดงความสนใจที่จะถ่ายทอดรายการทางเสียงตามสายที่รับผิดชอบอยู่ รวมทั้งเมื่อต้นเดือนเมษายน พุทธศักราช 2534 ยังมีผู้เดินทางมาพบผู้วิจัยเพื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับการทำทุเรียนล่าที่นำเสนอออกอากาศในรายการสร้างสรรค์จันทร์ ตั้งแต่เมื่อปลายเดือนมกราคมนำไปเผยแพร่ในการประชุมสัมมนาเกษตรกรชาวสวนจันทร์ ความนิยมที่เกิดขึ้นนี้กล่าวได้ว่ารวดเร็วมาก เพราะโดยทั่วไปแล้ว รายการวิทยุกระจายเสียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งรายการที่มุ่งเนื้อหาสาระ เช่นรายการสร้างสรรค์จันทร์นี้จะต้องใช้เวลาหนึ่งปีที่จะทำให้คนรู้จักและฟังรายการโดยจะมีผู้ฟังที่ค่อนข้างจำกัด สาเหตุของความนิยมนี้อาจจะเนื่องมาจากความแปลกใหม่ที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและไม่เคยมีมาก่อน การเก็บข้อมูลในพื้นที่โดยการให้แหล่งข้อมูลท้องถิ่นเป็นหลัก การบอกเล่าปากต่อปากของผู้ฟังเพราะความใกล้ชิดกับรายการ รวมทั้งการประชุมสัมมนารายการผ่านทางคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ชาวบ้าน และหากจะมองลึกลงไปถึงจุดมุ่งหมายการฟังของผู้ฟังเป้าหมายที่เปลี่ยนไปจากการฟังวิทยุ เพื่อการฟังเพลง หรือความบันเทิงไปสู่จุดมุ่งหมายการฟังเนื้อหาสาระดังที่ได้จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างแล้วนั้น ความนิยมที่เกิดขึ้นจึงมิใช่เป็นไปในลักษณะสมัยนิยมที่มีโอกาสเสื่อมได้ง่าย การที่จะทำให้เกิดความนิยมมากขึ้นหรือคงความนิยมไว้ได้จึงอยู่ที่เนื้อหาและการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง เป็นสำคัญ

3.2 ความพึงพอใจของผู้ฟัง เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้จัดรายการวิทยุทุกคนต้องการและโดยทั่วไปแล้วจะพยายามสร้างให้เกิดขึ้นโดยใช้ความคิดของตนเป็นหลัก ส่วนวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะเน้นไปที่กลุ่มผู้ฟังเป้าหมายที่มีความต้องการที่แท้จริงคืออะไร ผู้จัดรายการเป็นผู้ประสานให้เกิดการเผยแพร่ในสิ่งที่ผู้ฟังต้องการนั้น สิ่งที่สำคัญยิ่งคือการวินิจฉัยความต้องการของผู้ฟัง กรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนและผู้จัดรายการจะต้องไม่ยึดความต้องการของตนเป็นหลัก และดำเนินการตามที่ตนคิดว่าเหมาะสม การเปิดใจกว้างการรับฟังข้อคิดเห็นของชาวบ้านและการใช้วิจารณ์ภาวะวิเคราะห์ความต้องการแท้จริงของผู้ฟังเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกรรมการและผู้จัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนแม้ความต้องการนั้นจะขัดต่อความรู้สึกของตนก็ต้องยอมรับและดำเนินการ ถ้าสิ่งนั้นไม่ขัดต่อกฎหมาย

และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ความพึงพอใจในรายการสร้างสรรค์จินตนาการที่เกิดขึ้น และเห็นได้ชัดเจนจากการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างนั้นจึงมิใช่เกิดจากรูปแบบ เนื้อหา และการนำเสนอที่จะนำไปใช้เป็นแบบอย่างทั่วไปของการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนได้เพราะความต้องการแต่ละสังคมจะแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมและการดำรงชีวิต

ส่วนที่ 4 แนวทางการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนในลักษณะสื่อ เพื่อการพัฒนา

4.1 ความเป็นศูนย์กลางข่าวสารของชุมชน จากการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนที่ทดลองขึ้นนี้มีลักษณะเป็นศูนย์กลางข่าวสารของชาวบ้าน แต่ชาวบ้านยังมีการรับฟังที่ไม่สม่ำเสมอเพราะมีภารกิจที่ต้องทำ ซึ่งไม่เป็นไปตามกำหนดเวลาที่ชัดเจนเหมือนเวลาของการกระจายเสียงรายการ การรับฟังที่ขาดหายไปเพราะหลงลืมเวลา การไม่มีโอกาสได้ฟังรายการอย่างตั้งใจ รวมไปถึงทักษะการฟังเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องพิจารณาในการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา การใช้สื่ออื่นเสริมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สิ่งที่ยังมองไม่เห็นชัดเจนประการหนึ่งที่สามารถใช้ได้คือหอกระจายข่าวที่มีอยู่ในตำบลหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศ จำนวนถึง 27,067 แห่ง¹ และมีความจำเป็นที่ต้องได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังทั้งด้านทรัพยากรและวิชาการเพื่อให้หอกระจายข่าวเกิดผลอย่างจริงจังในการพัฒนาชุมชน² ดังนั้นจึงสามารถที่จะใช้รายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน ถ่ายทอดออกกระจายเสียงในหมู่บ้านผ่านทางหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม เพราะเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นรวมทั้งหอกระจายข่าวขณะนี้ส่วนใหญ่จะใช้งานเพียงบางช่วงและมีเวลาว่างเกือบตลอดทั้งวัน การถ่ายทอดในลักษณะดังกล่าวนี้จะช่วยเสริมประสิทธิภาพของวิทยุกระจายเสียงชุมชนให้สูงขึ้นและทำหน้าที่ศูนย์กลางข่าวสารแท้จริงของชุมชน ขณะเดียวกันก็เป็นการสนับสนุนหอกระจายข่าวสารและเสียงตามสายอีกส่วนหนึ่ง โดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยมาก

¹ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข , ข้อมูลหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน/เสียงตามสาย 72 จังหวัด , เอกสารโรเนียว : กันยายน 2533

² นายแพทย์สมควร น้าพั้ง และคณะ , ผลการวิจัยเรื่องการจัดดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านในประเทศไทย พ.ศ.2531 (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข , ธันวาคม 2531 : หน้า 110 - 111

4.2 บทบาทของวิทยุกระจายเสียงชุมชนในส่วนของการพัฒนา จากการเป็นศูนย์กลางข่าวสารท้องถิ่นของวิทยุกระจายเสียงชุมชนทำให้ข่าวสารท้องถิ่นและความรู้สึกนึกคิดที่ไหลเวียนในชุมชนโดยรายการเป็นสื่อกลางนั้น กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในผู้ฟังเป้าหมายทั้งในส่วนของ การแก้ไขปัญหา การปรับปรุงวิธีการผลิต อาชีพ และความเป็นอยู่ ผู้ฟังจะมุ่งติดต่อมายังรายการเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ ในส่วนนี้ผู้จัดรายการต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสม มิใช่จะทำให้ทำหน้าที่แทนแหล่งข้อมูลโดยตรงจนผู้ฟังหรือชุมชนมองไปว่าเป็นสถาบันที่จะให้ในสิ่งที่เขาต้องการได้ เพราะสิ่งนั้นเป็นจุดอันตรายอย่างยิ่ง เนื่องจากหากช่วยเหลือผู้ฟังไม่ได้ หรือมีความผิดพลาดล้มเหลวเกิดขึ้นผู้ฟังจะเสื่อมศรัทธา และไม่สามารถใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นสื่อเพื่อการพัฒนาได้ ในส่วนนี้ผู้จัดรายการจึงควรมีบทบาทเป็นเพียงผู้ประสานให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาระหว่างผู้ฟัง และหน่วยงานส่งเสริมหรือชี้แหล่งข้อมูลที่ผู้ฟังจะหาเพิ่มเติมได้มากกว่า

4.3 ขณะนี้รัฐมีนโยบายในการใช้การประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาอย่างชัดเจน โดยมีนโยบายที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และมีการจัดโครงการนำร่องระบบการประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน โดยมีกองงานคณะกรรมการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์เป็นผู้รับผิดชอบ แต่ในการดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาชนบทนั้น ประสบปัญหามากมายไม่เป็นไปตามนโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ เพราะส่วนใหญ่จะมีนโยบาย และแผนที่ได้ข้อมูลมาจากการคาดคะเนประมาณการของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานยังมีลักษณะเป็นงานฝาก ขาดบุคคลากรที่มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะทำให้ประชาชนไม่เห็นถึงความสำคัญของโครงการพัฒนารวมทั้งมีปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์และงบประมาณสนับสนุน³ ดังนั้นวิทยุกระจายเสียงชุมชนจึงน่าจะเป็นทางเลือกที่เหมาะสมทางหนึ่ง ที่จะใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทำหน้าที่ประสานระหว่างหน่วยงานพัฒนาและผู้ฟังในชุมชนเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า เพราะใช้วิทยุที่มีกำลังส่งต่ำ มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากกว่าสื่ออื่น ๆ และมี

³ รัตนา ศรีชนะชัยโชค , การดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาชนบทในประเทศไทยกับนโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533) : หน้า 197-215

โอกาสที่จะใช้ประโยชน์ได้ จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าแม้จังหวัดจันทบุรีจะมีระดับการพัฒนาส่วนใหญ่คือร้อยละ 56.77 อยู่ในระดับปานกลาง⁴ ก็มีปัญหาหลักคือชาวสารธารณาการไม่ถึงชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมไม่สามารถจะเข้าถึงชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง ชาวบ้านจำนวนมากที่พบในระหว่างการออกเก็บข้อมูลในพื้นที่ จะได้รับข่าวสารท้องถิ่นจากการบอกเล่ากันเองแต่จะรับรู้ข่าวสารส่วนกลางจากวิทยุและโทรทัศน์มากมาย นอกจากนั้นในภาคเอกชนมีการส่งเสริมการขายเข้าไปถึงในพื้นที่โดยมีรถบริการออกแนะนำปุ๋ย ยาและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรเพิ่มผลผลิตหรือแก้ไขปัญหการการผลิต ชาวบ้านจะเชื่อและนำไปใช้จนเกิดปัญหาขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งพบได้ทั่วไปในส่วนองเกษตรกรที่เลี้ยงกุ้งและทำสวนผลไม้ การพัฒนาในส่วนอื่น ๆ อีกหลายด้านก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ดังนั้นหากมีการจัดดำเนินการวิทยุกระจายเสียงชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว วิทยุกระจายเสียงชุมชนจะเป็นสื่อมวลชนสำหรับชุมชนที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา โดยเป็นทั้งสื่อเพื่อการพัฒนาโดยตรงและเป็นสายใยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานพัฒนาและกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ในระดับนโยบาย รัฐควรมินโยบายที่ชัดเจนในการใช้และพัฒนาสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นที่มีอยู่ให้สามารถทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง และมีประสิทธิภาพโดยทบทวนนโยบายและวัตถุประสงค์การจัดตั้งสถานีท้องถิ่นทั้งหมด พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดรายการที่เป็นของท้องถิ่นที่มีคุณภาพและเป็นที่สนใจของผู้ฟัง

2. เนื่องจากมีความเป็นไปได้ ที่จะใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นที่มีคุณภาพและเป็นที่สนใจของผู้ฟัง รัฐจึงควรมินโยบายที่จะให้มีการทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้นอย่างจริงจังโดย

2.1 ทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับภูมิภาคและลักษณะชุมชนที่แตกต่างกัน โดยกำหนดการทดลองอย่างน้อยภาคละ 1 สถานี รวม 4 สถานี

2.2 เพิ่มระยะเวลาการทดลองเป็น 1 ปี เพื่อให้ครบวงจรการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ทดลอง

⁴ สำนักงานจังหวัดจันทบุรี , บรรยายสรุปจันทบุรี (จันทบุรี : สำนักงานจังหวัดจันทบุรี , กรกฎาคม 2533) : หน้า 10

ทั้งนี้เพื่อยืนยันผลและสรุปเป็นรูปแบบของการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับประเทศไทย เพื่อนำไปใช้กับสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นต่อไป

นอกจากนั้นควรมีการทดลองเชื่อมโยงวิทยุกระจายเสียงชุมชนกับสื่ออื่นในท้องถิ่น เช่นหอกระจายข่าวและเสียงตามสายในหมู่บ้านเพื่อศึกษาการทำงานร่วมกันด้วย เพราะลักษณะของสื่อทั้ง 2 ประเภท สามารถที่จะเสริมประโยชน์ซึ่งกันและกันได้

3. ในส่วนของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้ริเริ่มจัดโครงการนำร่องระบบการประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานขึ้นที่จังหวัดลำปาง เชียงราย ขอนแก่นและจังหวัดเลย ควรที่จะทดลองใช้รูปแบบของวิทยุกระจายเสียงชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสื่อเพื่อการพัฒนาของโครงการด้วย เพราะจากการทดลองในครั้งนี้นับว่ามีความเป็นไปได้สำหรับการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นสื่อเพื่อการพัฒนาชนบท

4. จากการวิจัยในครั้งนี้ ใคร่ขอเสนอลักษณะ รูปแบบและการดำเนินการวิทยุกระจายเสียงชุมชน ดังนี้

4.1 ด้านสถานี เป็นสถานีวิทยุท้องถิ่นที่มีกำลังส่งต่ำ มีเป้าหมายการส่งกระจายเสียงเฉพาะพื้นที่ในเขตจังหวัด โดยเลือกเวลาที่เหมาะสมช่วงใดช่วงหนึ่งของการกระจายเสียงจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนเป้าหมาย

4.2 ด้านรายการ ต้องมีรูปแบบและเนื้อหาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน มีอิสระในการเสนอความคิดเห็นไม่ถูกครอบงำด้วยหน่วยราชการ การเมือง หรืออิทธิพลอื่นใด แต่ต้องอยู่ภายใต้กรอบแห่งกฎหมายและระเบียบข้อบังคับเช่นเดียวกับรายการอื่น ๆ

4.3 มีคณะกรรมการ จำนวน 10 - 15 คน ทำหน้าที่วางแผนและบริหารรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน โดยแต่งตั้งจากผู้นำชุมชนที่เหมาะสมในชุมชนเป้าหมาย ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านเสมอไป แต่ควรที่จะเลือกจากผู้ที่มีความดี สนใจการพัฒนาท้องถิ่นอย่างจริงจังและมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โดยมีผู้จัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนของสถานี ที่เข้าใจหลักการของการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการดังกล่าวเป็นอาสาสมัคร มีวาระไม่เกิน 1 ปี โดยเป็นกรรมการติดต่อกันได้ไม่เกิน 2 วาระ ยกเว้นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการสามารถปรับเปลี่ยนได้ง่ายและมีอิสระในการดำเนินงาน

5. ในการทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสม สำหรับการนำไปใช้ทั่วไปนั้น ควรเป็นงานวิจัยร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่บริหารวิทยุกระจายเสียงกับหน่วยงานทางวิชาการที่ศึกษาในเรื่องนี้ เช่น คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องจากเป็นหลักการใหม่และจำเป็นต้องใช้ระบบการประเมินผลที่น่าเชื่อถือ